jätkas kool tegevust sama nime all. Iseäralise tähtsuse omandab Treffneri gümnaasium peale selle, et ta võimaldab hariduse saamist suurele hulgale õpilasile, kellel see kroonukooles maksvate kitsenduste tõttu võimatu olnud, eriti ka veel selle vabama vaimu läbi, mis kitsail venestuse surveaastail seal omale ulualuse leidis ja tõuget andis avarama ilmavaate tekkimisele rahvusliku iseteadvuse ja sotsiaalse mõtteviisi arenemise sihis.

Võõraste juhitud koolide ühekülgse, palju eitavaid momente sisaldava mõju vastu võitlemise ja eesti rahvuslise kultuuri sihikindla arendamise eestikeelse ja -meelse kooli kaudu seadis enesele ülesandeks 1906. a. asutatud Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasium. See esimene emakeelne keskkool, mille asutamine alles pärast 1905. a. revolutsiooni üldse võimalikuks sai, oli tõukeandjaks ja teerajajaks emakeelsete koolide asutamisele Eestis, tõendades samm-sammult kindlasti edasi astudes ja täienedes kahtlejaile, keda alguses palju oli, eestikeelse keskkooli võimalikkust ja täisväärtuslikkust võõrakeelsete kõrval. Eesti seltskonna kandel täitis kool oma ülesannet kõigist väliseist raskusist hoolimata, mida ta eriti sõjaoludes pidi kannatama, kus suurte ohvritega ehitatud koolimaja, mis parajasti valmis saamas, sõja alul kohe sõjaväe tarvitada võeti ja kõigis kiirelt muutuvais olukorris ja vahelduvate valitsuste ajal kuni Eesti iseseisvuse päevini sellesse seisukorda jäi. Nüüd töötab kool, kelle õpilaste arv hoogsalt tõusis, jõudes kuni 1000-ni, täie-õiguslise keskkoolina edasi.

Keskkoolide hulka kuulub ka Tartus 1912. aastal asutatud kommertskool eesti õpilaste suure enamusega, kuna kaubanduslise hariduse edendamiseks veel kaasa töötavad kaubandusekoolid, kellest esimese H. Margens 1907. a., teise õpetajate-ühisus 1910. a. ellu kutsus.

Eesti iseseisvuse ajal astub Vene Aleksandri gümnaasiumi asemele Hugo Treffneri asut. gümnaasium, asudes ka endisisse gümnaasiumi ruumesse; õpilaste arv tõuseb varssi 1000-ni. Puškini gümnaasiumi jätkajaks saab linna tütarlastegümnaasium (naisgümnaasium), kuna reaalkool, kommertskool ja kommerts-kaubandusekool tegevust jätkavad. Era-algatusel asutatud õhtu-reaalgümnaasium võetakse 1923. a. linna poolt ülespeetavate koolide hulka. Võõrakeelseist keskkoolest sünnivad muutuste tagajärjel endiste koolide jätkajaiks saksa ühisgümnaasium, Walteri poeglaste-, Grassi tütarlastegümnaasium ja Rathlefi tütarlaste-eragümnaasium, kõik saksa õppekeelega, ja vene õppekeelega era-ühisgümnaasium.

1828. a. avati Tartus juba 1820. a. kinnitamist leidnud elementaar-kooliõpetajate seminar, mille ülesandeks on avalikele algkoolele õpetajaid kasvatada ja millele 1840. a. juurde tuleb vene keele õpetajate ettevalmistamine Tartu õppe-ringkonna kreiskoolide tarvis. Seminaris peetakse riigi kulul alaliselt 10—14 õpilast, mille tõttu temas õppimine kehvemailegi võimaldatud on. Esimesil 50 aastal õppis seminaris 368 õpilast, pärastpoole tõuseb kasvandikkude arv 50 peale aastas. 1855. a. asutati seminari harjutuskoolina